

The Semiotic Perception of Gender Representation among Preschool Children in Urban Murals and Public Elements: A Case Study of Mashhad City

Sahar Tabrizi

PhD student of Art, Faculty of Art, University of Tarbiat modares, Tehran, Iran.

Gholamreza Tabrizikahou¹

Assistant professor, Department of Counseling, Faculty of Psychology, University of Eqbal Lahoori, Mashhad, Iran.

Samad Barghi

Master of Music, Department of Music, University of Ferdows, Mashhad, Iran.

Introduction

In contemporary times, urban spaces function not only as physical environments but also as interactive and informal learning settings that play a significant role in children's socialization. Among the most influential components of these spaces are murals, sculptures, visual symbols, and other urban elements, all of which carry substantial cultural, educational, and identity-based significance. These visual representations can convey both overt and implicit social messages that shape children's understanding of fundamental concepts such as gender roles, personal identity, and their place within society.

Theoretical framework

Given that preschool-aged children are in a critical developmental period for the formation of self-concept and social identity, the way gender is represented in public spaces can significantly affect their perceptions, emotions, and interpersonal relationships. While extensive scholarly attention has been devoted to the role of family, media, and educational institutions in the construction of gender identity, the influence of public spaces and urban visual elements—particularly murals and pictorial representations—has received considerably less empirical focus. This study, therefore, addresses the central question: How do children perceive and interpret gender representations in urban spaces? And further, how do these perceptions contribute to either reinforcing or disrupting the development of their gender identity?

Accordingly, the primary aim of this research is to explore the lived experiences and interpretations of children aged 4 to 6 regarding public urban environments, with a focus on murals and other visual elements, and to analyze how these representations shape the formation, reinforcement, or transformation of their gender identity. The study specifically seeks to identify supportive (developmentally beneficial) and harmful (psychosocially detrimental)

1. . Corresponding Author: rtabrizi64@gmail.com

themes embedded in the visual landscape of urban environments from the perspective of young children.

Methodology

This research employed a qualitative methodology grounded in descriptive phenomenology, a foundational approach in qualitative inquiry that aims to capture and interpret individuals' lived experiences of a specific phenomenon. In this study, the objective was to achieve a deep, multi-layered understanding of children's experiences and interpretations of gender representations in urban visual culture. The study population consisted of preschool children (ages 4-6) residing in Mashhad, Iran. Participants were selected through purposeful sampling, with attention to diversity in gender, social background, and cultural context. A total of 21 children (10 girls and 11 boys) with adequate verbal and social interaction skills were included. Data collection was conducted through semi-structured interviews, carefully tailored to the children's developmental levels. Interviews were facilitated using visual prompts—real-world examples of murals, sculptures, and urban imagery—to stimulate discussion. The children were encouraged to describe and reflect on what they saw, how they felt about it, and what meanings they assigned to the images. The interview questions were simplified and developmentally appropriate to elicit genuine expressions of subjective experience. The data were analysed using Colaizzi's seven-step phenomenological method, which allows for the extraction of significant statements, formulation of meanings, and clustering of themes. Emphasis was placed on accuracy, coherence, and faithful representation of participants' lived experiences.

Result and discussion

The analysis revealed that urban murals and visual elements significantly influence children's perceptions of gender roles. The findings fell into two overarching categories: supportive themes and harmful themes.

1. Supportive and Enabling Themes:

Non-stereotypical representations: Children exposed to diverse, non-traditional portrayals of gender (e.g., girls engaged in technical activities or boys caring for others) demonstrated a more flexible and creative understanding of gender roles.

Enhanced self-esteem and gendered self-efficacy: Children who encountered empowering images of characters from their own gender reported greater feelings of self-worth, competence, and social inclusion.

Social development and acceptance of difference: The presence of diverse gender representations contributed to more inclusive attitudes, enabling children to become more accepting of non-conforming or unconventional gender expressions.

2. Harmful and Inhibiting Themes:

Reinforcement of gender stereotypes: In environments dominated by highly traditional representations (e.g., girls as nurses, boys as heroes), children showed a strong tendency to reproduce gender stereotypes and restrict their own aspirations accordingly.

Devaluation of gender diversity: Some children reacted to non-traditional images with dismissiveness, ridicule, or aversion, indicating the early internalization of discriminatory or exclusionary attitudes.

Premature sexualisation: In some instances, visual elements focused on body image or beauty ideals led to surface-level gender identification and increased anxiety about physical appearance.

Cognitive dissonance and identity conflict: When children's personal experiences clashed

with the gender messages in public visuals, they experienced confusion, anxiety, and internal conflict regarding their gender identity.

Conclusion

The findings of this study suggest that urban murals and visual elements function as a double-edged sword in the formation of children's gender identity. When thoughtfully designed with developmental sensitivity and cultural inclusivity, these elements can serve as powerful cultural and educational tools, promoting a healthy gender identity, boosting self-esteem, and expanding children's understanding of gender roles. Conversely, inconsistent, stereotypical, or insensitive representations in public visual culture can reproduce harmful gender norms, devalue diversity, and undermine individual identity development. This highlights the urgent need for a critical reassessment of how gender is represented in public urban spaces.

Accordingly, urban planners, environmental graphic designers, and cultural and educational institutions must adopt a more intentional, gender-sensitive approach to designing public spaces. The use of visual symbols that reflect gender diversity, equality, and mutual respect not only improves the quality of the urban environment but also plays a crucial role in cultivating a generation of children with a healthier, fairer, and more humanistic understanding of gender. It is recommended that future research further investigate the roles of other environmental factors, such as playgrounds, urban advertisements, and architectural design, in either reinforcing or disrupting gender identity development, to inform more integrated, child-centered urban policy strategies.

Keywords: Gender Representation, Child Perception, Urban spatial studies, Mural, Visual Elements

Citation:

Tabrizi, S., Tabrizikahou, Gh & Barghi, S. (2025). The Semiotic Perception of Gender Representation among Preschool Children in Urban Murals and Public Elements: A Case Study of Mashhad City. *Journal of Urban Studies on Space and Place*, 9(36), 83-101. <https://doi.org/10.22034/jspr.2025.2071088.1164>

DOI: <https://doi.org/10.22034/jspr.2025.2071088.1164>

URL: https://jspr.jdisf.ac.ir/article_731472.html

Copyrights:

©2023 by the authors. Published by Journal of Urban Studies on Space and Place.

This article is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International

(CC BY 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)).

ادراک نشانه‌شناسی جنسیتی کودکان پیش دبستانی از دیوارنگاره‌ها و المان‌های شهری (مورد مطالعه: شهر مشهد)

سحر تبریزی

دانشجوی دکتری هنر، دانشکده هنر، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.

غلامرضا تبریزی کاهو^۱

استادیار گروه مشاوره، دانشکده روانشناسی، دانشگاه اقبال لاهوری، مشهد، ایران.

صمد برقی

کارشناس ارشد موسیقی، گروه موسیقی، مؤسسه آموزش عالی فردوس، مشهد، ایران.

چکیده

امروزه، دیوارنگاره‌ها و المان‌های شهری به‌عنوان بخشی از آموزش غیررسمی، نقش قابل توجهی در جامعه‌پذیری کودکان ایفا می‌کنند. هدف این پژوهش، بررسی ادراک کودکان از فضاهای عمومی شهری بر شکل‌گیری و تحول هویت جنسیتی آنان، با تمرکز بر مضامین تقویتی و آسیب‌زاست. این پژوهش کیفی با رویکرد پدیدارشناسی در بین کودکان ۴ تا ۶ ساله شهر مشهد انجام شد. داده‌ها از طریق مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با ۲۱ کودک منتخب به روش نمونه‌گیری هدفمند گردآوری و با رویکرد کلایزی تحلیل شد. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد دیوارنگاره‌ها و المان‌ها می‌توانند نقش دوسویه‌ای ایفا کنند. در بُعد مثبت، این بازنمایی‌ها با ارائه تصاویر غیرکلیشه‌ای، تنوع نقش‌های جنسیتی و تقویت عزت‌نفس، به ارتقای درک سالم از جنسیت و رشد اجتماعی کودک کمک می‌کنند. در مقابل، بازنمایی‌های فاقد انسجام و حساسیت رشدی ممکن است با تثبیت کلیشه‌ها، تحقیر هویت‌های متفاوت، جنسی‌سازی زود هنگام و القای نقش‌های محدودکننده، موجب بروز تعارضات شناختی، اضطراب و اختلال در خودپنداره جنسیتی شوند. از این رو، نحوه بازنمایی جنسیت در المان‌های بصری شهری نیازمند بازنگری و حساسیت تربیتی است و ضروری است در طراحی آن‌ها از نمادهایی استفاده شود که تنوع جنسیتی را نشان و برابری و احترام متقابل را بازتاب دهند؛ زیرا به‌کارگیری فرم‌های غیرکلیشه‌ای به شکل‌گیری هویت جنسیتی سالم در کودکان کمک می‌کند.

کلمات کلیدی: المان شهری، هویت جنسی، بازنمایی فرهنگی، محیط شهری، دیوارنگاره.

مقدمه و بیان مسئله

شهری نقش مهمی ایفا می‌کنند (Pasiczny, 2016). همچنین امروزه دیوارنگارها در شهرهای آمریکا و اروپا، به‌عنوان ابزاری برای گفت‌وگو با جامعه، مقاومتی فرهنگی و نمایشی از دغدغه‌های اجتماعی طبقات فرودست شناخته می‌شوند (Cywiński, 2024, p. 117). برای مثال، دیوار احترام^۷ در شیکاگو (۱۹۶۷) را می‌توان نخستین نمونه از دیوارنگاره‌ای دانست که در قالب یک پروژه جمعی هنرمندان سیاه‌پوست، مضامین هویت نژادی، مقاومت و رهایی را مطرح کرد و مقدمه‌ای برای جنبش هنر دیواری در دیگر کلان‌شهرهای آمریکا شد (Azhand, 2011, p. 9). داده‌های پژوهشی نشان می‌دهند که هم‌اینک، شهر لس‌آنجلس با بیش از ۲۲۰۰ دیوارنگاره و ۱۴۹ المان حجمی، یکی از مراکز مهم این هنر در جهان به‌شمار می‌رود. همچنین در یک مطالعه تطبیقی بین ۱۳۲ شهر بزرگ جهان، این شهر در رتبه پنجم از نظر تعداد آثار هنری شهری و مشارکت اجتماعی قرار دارد (Zipdo, 2025, p. 3).

در ایران نیز قدیمی‌ترین نمونه‌های نقاشی دیواری ایران به حدود هشت هزار سال پیش بازمی‌گردد، به‌طوری‌که در غارهای لرستان، مانند میرملاس و همیان، نقش‌هایی از حیوانات و صحنه‌های شکار نقاشی شده یافت شده است. اما پس از ورود اسلام، نقاشی فیگوراتیو^۸ در فضاهای مذهبی ایران محدود و نقوش گیاهی و هندسی جایگزین آن‌ها شد (Karimi Baba Ahmadi & Ghazi Zadeh, 2023, p. 64). اما دوره صفویه (قرن ۱۶-۱۷ میلادی) شاهد اوج تعامل معماری و نقاشی دیواری بود. به همین سبب در دوره قاجار نیز، استفاده از رنگ و روغن روی دیوارها گسترده شد. پس از انقلاب نیز، دیوارنگاره‌ها با مضامین مذهبی و انقلابی پوشش غالب رسانه دیواری شدند و تصاویر رهبران انقلاب، نماد شهدا و شعارهای دینی در قاب‌های بزرگ شهری نقش بست (Amini & Asadi, 2021, p. 96). اما هم‌راستا با تحول در گفتمان شهرسازی و زیباسازی،

از ابتدای تاریخ، بشر به گونه‌های متفاوتی به انتقال نیت و خواسته‌های خود به دیگری تلاش کرده است. گاهی با بیان شفاهی و گاهی با نوشتاری؛ و از آنجا که در ابتدای تاریخ هنوز الفبا اختراع نشده بود از نماد اشیا و حیوانات برای انتقال پیام خویش به دیگری استفاده می‌کرده است (Durant, 1967, p. 291). نخستین نمونه‌های نقاشی دیواری، به حدود ۴۰۰۰۰ تا ۵۲۰۰۰ سال پیش بازمی‌گردد (Wang & Wu, 2023, p. 61 & Luke, 2024, p. 103). همچنین کاوش‌های باستان‌شناسی مشخص کرده است که در تمدن یونان، روم و مینوایی برای ترسیم دیوارنگاره‌ها استفاده از تکنیک‌های فرسکو یا پینت رایج بود (Rafiei Rad & Amirpour, 2021, p. 32).

علاوه بر این در روم باستان، معماران در خلق ویلاهای پمپی و هرکولانوم از تکنیک نمادپردازی شهری استفاده می‌کردند (Alizadeh Osalou & Asadi, 2021, p. 64). در قرون وسطی نیز، دیوارنگاره‌ها بیشتر به‌صورت نقاشی روی گچ خشک^۱ در کلیساها و صومعه‌ها اجرا می‌شد، اما در رنسانس، تکنیک طیف‌های خاکستری (سیاه تا سفید)^۲ احیا شد تا آثاری با عمق و واقع‌گرایی بیشتر خلق شود (Goushegir, 2010, P. 96). با ظهور مدرنیسم، نقاشی دیواری به فضاهای مدرن منتقل شد؛ به‌طوری‌که در قرن نوزدهم، جنبش‌های امپرسیونیسم^۳ و پس از آن آرت نوو^۴ تلاش کردند فرم‌های نوین گونه‌شناختی را به این هنر وارد کنند (Moradi, 2021, p. 36). در دوره معاصر نیز، دولت‌ها از دیوارنگاره به‌عنوان ابزار آموزش و خلق هویت ملی استفاده کردند و پروژه‌های دیواری تأمین مالی و اجرا شد. اما امروزه، دیوارنگاره‌ها^۵ به‌عنوان یکی از شاخه‌های هنر عمومی، در انتقال پیام‌های اجتماعی، بازسازی هویت فرهنگی و زیباسازی بصری فضاهای

1. Fresco
2. Fresco Secco
3. Grisaille
4. Impressionism
5. Art Nouveau
6. Murals

7. Wall of Respect

8. Figurative painting

رویکرد مشارکتی و جنسیتی نیز وارد این حوزه شده است. پروژه‌هایی مانند دیوارنگاره‌های زنانگی در شیراز و نقاشی‌های کودک‌محور در محله‌های جنوبی تهران با حمایت شهرداری‌ها و نهادهای غیردولتی نمونه‌هایی از این دست هستند (Karimi Baba Ahmadi & Ghazi, 2023, p. 64). در ایران نظرسنجی‌ها نشان می‌دهند با وجود نوآوری در طرح، ریتم و تضادهای فرمی بیشترین سهم را در مطلوبیت یک هنر بصری دارند، اما از نظر شهروندان، بسیاری از هنرهای حجمی، محل نصب، زاویه دید و نورپردازی نامناسبی دارند که حامل پیام‌های جنسیتی اند (Moradi, 2021, p. 36). در مطالعه دیگری، ارزیابی شهروندان و گردشگران شیرازی نشان داد که هرچند المان‌هایی مانند «دروازه قرآن» و «میدان دانشجو» بیشترین نقش را در تقویت هویت کالبدی این شهر دارند، اما چهار مؤلفه تأثیرگذار شامل طراحی و فرم معماری، تاریخی بودن، زمینه‌گرایی بومی برابری جنسی در آن‌ها رعایت نشده است (Bazrgar, 2017, p. 92). این در حالی است که در مشهد، بر اساس گزارش رسمی شهرداری (۱۴۰۲)، طی سال‌های ۱۳۹۵ تا ۱۴۰۲ بیش از ۱۲۰ المان فرهنگی شامل مجسمه، نقاشی دیواری و سازه‌های بصری با محوریت موضوعات دینی، تاریخی و اجتماعی نصب شده‌اند (Abbasi Shokat Abad & Sheikhi, 2024, p. 41). نتایج مطالعات دیگر نیز نشان می‌دهند، همزمان هنرهای بصری و حجمی مراکز عمومی شهری در ارتقای سواد بصری، بهسازی شهری و بازتولید هویت جمعی نقش مهمی ایفا می‌کنند. برای مثال، پژوهش (Pasiczny, 2016, p. 306) حامل این نتیجه است که دیواره‌ها و المان‌ها در محیط‌های شهری می‌توانند احساس امنیت، تعلق و هویت را در کودکان تقویت کنند. این در حالی است که نتایج پژوهش (Grassini et al., 2020, p. 1743) نیز مؤید این ایده است که نقاشی‌های شهری چنانچه با هویت جنسی کودکان همخوانی داشته باشد، بر کاهش استرس و افزایش آرامش آنان مؤثر می‌افتد. در این راستا، مطالعه‌ای در

شهر لیسبون نیز نشان داد کودکانی که با المان‌ها و دیوارنگاره‌های متنوع جنسیتی روبه‌رو شدند، نسبت به هویت جنسیتی خود دیدگاه بازتری یافتند و تصوری انعطاف‌پذیرتر در زمینه جنسیتی داشتند (Park, 2019, p. 82). بنابراین با توجه به اهمیت تجربه‌های محیطی اولیه در شکل‌گیری مفهوم جنسیت در کودکان و با در نظر گرفتن فقدان پژوهش‌های نظام‌مند در زمینه بازنمایی زنانگی در دیوارنگاره‌های شهری، این پژوهش می‌کوشد به این پرسش پاسخ دهد که مواجهه کودکان با المان‌ها و دیوارنگاره‌های شهری دارای نمادهای جنسیتی در شهر مشهد، چه تأثیری بر درک و بازنمایی مفاهیم جنسیتی آنان دارد.

مبانی نظری

اساساً سه پارادایم عمده در مسیر مطالعات مربوط به هویت جنسی در نزد کودکان متأثر از هنرهای بصری شهری وجود دارد. ابتدا اینکه، با چه تبیینی جامعه‌شناختی را در هویت جنسی کودکان می‌توان برشمرد؟ دوم اینکه، هویت جنسی کودکان در روانشناسی چه جایگاهی دارد؟ و درنهایت اینکه، تأثیر تصاویر دیواره‌ها و المان‌های شهری بر هویت جنسی کودکان متضمن چه مکانیزمی است؟ در سپهر جامعه‌شناسی، شکل‌گیری هویت جنسی در کودکان به مثابه فرآیندی اجتماعی و فرهنگی در نظر گرفته می‌شود. اولین نظریه، ساخت‌گرایی اجتماعی است. باور این گروه بر این فرض استوار است که مفهوم جنسیت و هویت جنسی، محصول تعاملات اجتماعی، نهادهای فرهنگی و گفتمان‌های اجتماعی است. بنابراین، هویت جنسی کودک نتیجه کنش‌های متقابل با دیگران، زبان، رسانه‌ها، نظام آموزشی و ساختارهای قدرت در جامعه است (Lorber, 1994, p. 49) و کودکان نیز به‌مرور، هویت جنسی خود را بر اساس الگوهای فرهنگی غالب می‌سازد (Berger & Luckmann, 1966, p. 202).

نظریه عملکرد جنسی^۱، نیز رویکردی نوآورانه به نحوه

1. Social Constructionism
2. Doing Gender

Butler, 1990, p.) سازوکارهای اجتماعی است (136).

از منظر تعامل‌گرایی نمادین^۵ نیز، هویت جنسی نتیجه تعاملات اجتماعی روزمره و فرآیند تفسیر و معنا دادن به نشانه‌های اجتماعی است (Blumer, 1969, p. 72). کودکان در این چهارچوب، از طریق تعامل با خانواده، همسالان و سایر افراد، به معنای جنسیت پی می‌برند. این تعاملات به کودک پیام می‌دهد که چه رفتاری با جنسیت او «تناسب» دارد (Mead, 1934, p. 147). طبق این دیدگاه، واژگانی که برای خطاب قرار دادن کودکان استفاده می‌شود و عباراتی که جنسیت را به شکل ارزش‌گذاری شده برجسته می‌کنند، در تکوین خودپنداره جنسیتی کودکان نقشی اساسی دارند (Cooley, 1902: 27). درنهایت، نظریه جامعه‌شناسی نهادها^۶ بر این نکته تأکید می‌کند که نهادهای اجتماعی، مانند خانواده، مدرسه، دین، نظام حقوقی و رسانه‌ها، کنش‌های فردی را هدایت، تنظیم و مشروعیت‌بخشی می‌کنند (Berger & Luckmann, 1966, p. 200). طبق این دیدگاه، هویت جنسی در کودکان نه فقط از طریق تعامل فردی، بلکه در بستر نهادهایی شکل می‌گیرد که ساختارهای اجتماعی جنسیت را تثبیت و بازتولید می‌کنند (Scott, 2014, p. 73).

قلب پارادایم دوم در تعریفی است که رویکردهای روانشناسی از هویت جنسی و کسب آن در کودکی ارائه می‌دهد. فروید^۷، بر این باور است که پسران در مرحله آلتی^۸ جذب مادر می‌شوند و پدر را به‌عنوان رقیب می‌پندارند. این در حالی است که دختران با درک نداشتن آلت تناسلی، دچار «حسد ذکری» می‌شوند و در ادامه با مادر همانندسازی می‌کنند (Freud, 2001, p. 115). درنهایت، هویت جنسی تثبیت شده در این دوره، در مرحله بلوغ و نوجوانی دوباره فعال و به بلوغ کامل هویت جنسی در بزرگسالی منجر می‌شود (Shaffer & Kipp, 2010, p. 43).

شکل‌دهی هویت جنسی در کودکان دارد. کندی وست و دون زیمرمن^۱ استدلال می‌کنند که جنسیت نه یک ویژگی زیستی، بلکه یک «کنش اجتماعی مداوم» است که افراد آن را در تعامل با دیگران انجام می‌دهند (West & Zimmerman, 1987, p. 141). بنابراین، هویت جنسی از طریق اعمال روزمره، زبان، رفتارها، پوشش، بازی‌ها و شیوه‌های تعامل اجتماعی «اجرا» می‌شود (Park, 2019, p. 81). این در حالی است که گفتمان فوکویی^۲ بیان می‌دارد که هویت جنسی نه طبیعی و ذاتی، بلکه محصول گفتمان‌هایی هستند که در بستر تاریخی، اجتماعی و نهادی شکل می‌گیرد (Foucault, 1978, p. 48). بنابراین، در چهارچوب فوکویی، نهادهایی همچون مدرسه، خانواده، روان‌شناسی، پزشکی، دین و رسانه‌ها با تولید و بازتولید گفتمان‌های خاص درباره «مرد بودن» یا «زن بودن» و با ابزارهایی چون زبان، طبقه‌بندی‌ها، هنجارها، و نظارت‌های پنهان، به شکل‌گیری و انضباط‌بخشی جسمانی به کودکان می‌آموزند که چگونه خود را به‌عنوان سوژه‌های جنسیتی درک و ابراز کنند (Abbasi Shokat Abad & Sheikhi, 2024, p. 41).

از سویی، نظریه فمینیستی جامعه‌شناختی^۳ بر این باور است که هویت جنسی کودکان در چهارچوب ساختارهای اجتماعی، فرهنگی و قدرت شکل می‌گیرد (Connell, 2009, p. 73). بنابراین از دیدگاه فمینیستی، کودکان از سنین پایین در معرض الگوهای اجتماعی و فرهنگی‌ای قرار می‌گیرند که نقش‌های جنسیتی را به‌گونه‌ای نابرابر تعریف می‌کنند. این الگوها، کودکان را در قالب نقش‌های «زنانه» و «مردانه» اجتماعی‌سازی می‌کنند (Oakley, 1981, p. 47). حتی نظریه پردازانی مانند جویدیت باتلر^۴ پا را فراتر می‌گذارند و معتقدند که جنسیت، به‌عنوان کنشی اجتماعی، در چهارچوب قدرت و گفتمان بازتولید می‌شود؛ بنابراین نه فقط جنسیت بلکه خود «هویت» نیز محصول همان

5. Symbolic Interactionism
6. Sociology of Institutions
7. Freud, S
8. Phallic Stage

1. Zimmerman, D
2. Foucauldian Discourse Theory
3. Feminist Sociological Theory
4. Butler, J

تئوری یادگیری اجتماعی^۱ نیز معتقد است که رفتارهای جنسیتی، همچون سایر رفتارهای اجتماعی، از طریق یادگیری مشاهده‌ای، الگوبرداری، و تقویت آموخته می‌شود (Bandura, 1977, p. 201). بر اساس این دیدگاه، کودکان با مشاهده رفتارهای والدین، همسالان، معلمان، و شخصیت‌های رسانه‌ای، درباره نقش‌های جنسیتی اطلاعاتی کسب می‌کنند. بندورا همچنین بر نقش فرایندهای شناختی درونی‌شده، مانند خودنظارتی و خودتقویتی تأکید می‌کند (Bandura, 1986, p. 62). تئوری رشد شناختی^۲ را نیز که ژان پیاژه^۳ و لورنس کولبرگ^۴ مطرح کرده‌اند، می‌گوید کودکان از طریق فرآیند رشد شناختی، و طی سه مرحله تشخیص جنسیت^۵، ثبات جنسیت^۶ و ثبات جنسیتی^۷ مفهومی از جنسیت پایدار در ذهن خود شکل می‌دهند. همچنین بم^۸ و دیگران توضیح می‌دهند که چگونه کودکان از طریق سازمان‌دهی اطلاعات جنسیتی در ذهن خود، رفتار و ادراک خود را تنظیم می‌کنند (Tabrizi et al., 2024, p. 501). طبق این نظریه، طرحواره‌های جنسیتی، چهارچوب‌هایی ذهنی هستند که کودک با استفاده از آن‌ها می‌آموزد چه رفتارها، ویژگی‌ها و نقش‌هایی برای زن یا مرد بودن مناسب تلقی می‌شوند (Martin & Halverson, 1981, p. 1126). این نظریه همچنین می‌پذیرد که تفاوت‌های فرهنگی و فردی در سطح «طرحواره‌مند بودن» افراد وجود دارد و برخی افراد، به‌ویژه در بزرگسالی، ممکن است طرحواره‌های جنسیتی ضعیف‌تری داشته باشند یا هویت خود را به‌صورت ترکیبی از صفات زنانه و مردانه شکل دهند (Liben & Bigler, 2002, p. 173).

همچنین در تئوری رفتاری^۹ واتسون^{۱۰} و اسکینر^{۱۱}، کسب

و رشد هویت جنسی در کودکان را محصول یادگیری از طریق شرطی‌سازی و تقویت می‌داند (Skinner, 1953, p. 308). طبق این تئوری زمانی که رفتار جنسی خاصی با پیامد مثبتی همراه می‌شود، احتمال تکرار آن رفتار افزایش می‌یابد (Patterson, 1982, p. 39). این در حالی است که بزرگسالان معمولاً به‌طور مستقیم رفتارهای جنسیتی را تقویت مثبت یا تنبیه می‌کنند (Mischel, 2015, p. 143). از سوی، تئوری دلبستگی^{۱۲} جان بالبی^{۱۳}، تبیینی عاطفی از رشد هویت جنسی در کودکان ارائه می‌دهد (Bowlby, 1969, p. 153 & Ainsworth et al, 1978, p. 41). در این دیدگاه، دلبستگی ایمن با والد هم‌جنس، به‌ویژه در سال‌های اولیه زندگی، بستر شکل‌گیری هویت جنسی سالم و پایدار را فراهم می‌کند. این رویکرد همچنین بر تأثیر مدل‌های درونی‌سازی‌شده در روابط بعدی، از جمله درک نقش‌های زن و مرد تأکید دارد (Maccallum & Golombok, 2004, p. 1407). در نهایت، رویکرد عصب‌روان‌شناختی یا زیست‌روان‌شناختی^{۱۴} تبیینی مبتنی بر ساختارها و فرایندهای زیستی و عصبی از رشد هویت جنسی در کودکان ارائه می‌دهد. در این دیدگاه، تفاوت‌های زیستی از جمله ساختار مغز، هورمون‌ها، ژنتیک و عملکرد سیستم عصبی نقش تعیین‌کننده‌ای در شکل‌گیری رفتارها و هویت جنسیتی ایفا می‌کنند (Zhou et al, 1995, p. 68 & Hines, 2004, p. 33). پژوهش‌ها نشان می‌دهد که همسانی رفتارها و هویت جنسیتی در دوقلوهای یک‌تخمکی بیشتر از دوقلوهای دوتخمکی است که این مسئله نقش ژن‌ها را تأیید می‌کند (Bailey et al, 2000, p. 532).

در نهایت، پارادایم سوم در مطالعات حوزه محیط بصری و هویت جنسیتی نشان می‌دهند که مفهوم «نگاه»^{۱۵} همچون یک ابزار اجتماعی، نقش مهمی در بازتولید کلیشه‌های جنسیتی دارد. این در حالی است که دیوارنگاره‌ها می‌توانند آموزه‌های فرهنگی و

1. Social Learning Theory
2. Cognitive Developmental Theory
3. Piaget, J
4. Kohlberg, L
5. Gender Identity
6. Gender Stability
7. Gender Constancy
8. Bem, S
9. Behaviourist Theory
10. Watson, J B
11. Skinner, B F

12. Attachment Theory
13. Bowlby, J
14. Neuropsychological/Biological Approach
15. Gaze

جدول شماره (۱): مقایسه سه پارادایم در کسب هویت جنسی کودکان

پارادایم	ابزار شکل دهنده هویت جنسی	نقش کودک	نگاه به جنسیت	نظریه‌های محور
جامعه‌شناسی	زبان، نهادها، کلیشه‌های جنسیتی	کنشگر اجتماعی در فرآیند اجتماعی شدن	ساخت اجتماعی و گفتمانی	ساخت‌گرایی اجتماعی، گفتمان فوکویی، فمینیسم، تعامل‌گرایی نمادین
روانشناسی	والدین، فرآیندهای درونی، هورمون‌ها، دلبستگی	یادگیرنده فعال یا گیرنده تقویت‌شده	تعامل بین زیست‌شناسی و تجربه	روان‌تحلیلی، یادگیری اجتماعی، رشد شناختی، طرحواره جنسیتی، دلبستگی، عصب‌روان‌شناختی
هنرهای بصری شهری	دیوارنگاره‌ها، نمادهای شهری	دریافت‌کننده نمادهای شهری با تفسیر شخصی	برساخت بصری-فرهنگی از طریق فضا	بازنمایی بصری، نگاه اجتماعی، نشانه‌های ایمنی هویتی، مقاومت فرهنگی

می‌دهند والدین یا مراقبان نزدیک، ارزش‌های جنسیتی بخصوصی را به کودکان منتقل می‌کنند که هویت آنان را می‌سازد و تعاملات آن‌ها با دیگری به عنوان دختر یا پسر را شکل می‌دهد. یافته‌ها این پژوهش حاکی از تأثیرگذاری خانواده‌ها در پنج حوزه طبقه‌بندی جنسیتی، فشار جنسیتی، محرومیت جنسیتی و پیش‌داوری بین گروهی جنسیتی است که هریک از این طبقه‌بندی‌ها به طرحواره جنسیتی کودک منجر می‌شود. این امر به این معناست که کودک مبتنی بر طرحواره جنسیتی خود و با فرآیندهای ذهنی که به صورت واسطه‌ای عمل می‌کنند، رفتار متناسب با جنسیت خود را اتخاذ می‌کند (Mohammadi et al., 2025, p.126).

پژوهشی با عنوان «درک کودکان از کلیشه‌های جنسیتی (تحلیل نقاشی کودکان ۶ تا ۱۲ ساله شهر مشهد)» توسط فولادیان و همکاران در سال ۱۴۰۱ انجام شده است. نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که بین کلیشه‌های جنسیتی، در دختران و پسران تفاوت معناداری وجود ندارد. همچنین مشخص شد کودکان کمتر از ۸ سال در انتخاب جنسیت مشاغل کلیشه‌ای‌تر عمل کردند که این تفاوت سنی در سطح اطمینان ۹۵ درصد معنادار است. علاوه بر این نتایج نشان داد کلیشه‌های جنسیتی در ترسیم مشاغل، برحسب تحصیلات پدر تفاوت معناداری دارد (Fouladiyan et al., 2023, p.101).

جنسیتی متنوعی را به کودکان عرضه کنند. این هنرها همچنین می‌توانند با به تصویر کشیدن تنوع جنسیتی و مقاومت در برابر تقابل‌های جنسیتی، مفاهیمی چون برابری، احترام و تنوع را به طور ناخودآگاه منتقل کنند (Mischel, 2015, p. 141). این یعنی کودک احساس می‌کند «در اینجا برای من هم فضا هست». همچنین دیدن افرادی که در این دیوارنگاره‌ها نمایان‌گر جنسیت‌های مختلف هستند، به کودکان کمک می‌کند تصویر مثبت‌تری از خود و دیگران داشته باشند (Tabrizi & Tabrizikahou, 2024, p. 38) و در نهایت سیستم محیط شهری، می‌تواند حس تعلق و کاهش احساس تهدید جنسیتی را برای کودکان فراهم کند. این در حالی است که مواجهه مکرر کودک با این فضاها به درونی‌سازی هویت جنسیتی کمک می‌کند و ترکیب هنر شهری با گفتمان محلی، زمینه بازتعریف هویت‌های جنسیتی را فراهم می‌سازد (Scott, 2014, p. 73).

در سال‌های اخیر، پژوهش‌های گوناگونی به بررسی نقش هنر در شکل‌گیری و بازنمایی هویت و کلیشه‌های جنسیتی در کودکان پرداخته‌اند. پژوهشی با عنوان هویت جنسیتی کودکان در خانواده‌های تهرانی توسط محمدی، نعمت طاوسی و رحمانی در سال ۱۴۰۳ در شهر تهران انجام شده است. نتایج نشان

پژوهشی با عنوان «فهم کودکان سه تا شش ساله شهر مشهد درباره زنانگی در دو عرصه خصوصی و عمومی» توسط موسوی جهان آبادی و همکاران در سال ۱۳۹۷ در شهر مشهد روی هشتاد و سه کودک سه تا شش ساله انجام شد. نتایج نشان داد که در نگاه کودکان، عرصه خصوصی قلمروی خاص زنان محسوب می‌شود. در این عرصه، زنان مسئولیت رسیدگی به امور خانه را بر عهده دارند که شامل آشپزی، نظافت و مراقبت از کودکان است. در عرصه اجتماعی، زنان نسبت به مردان حضور خیلی کم‌رنگ‌تری دارند و بیشتر در شغل‌هایی چون معلمی، پزشکی یا پرستاری شاغل‌اند. در نگاه کودکان زنان با مفهوم مراقبت و توانمندی در خانه و ترس و ناتوانی مالی، شناختی، جسمی و عملکردی در بیرون از محیط خانه شناخته می‌شوند. دوگانه‌های مشخصی در هویت جنسیتی زنان به چشم می‌خورد که می‌تواند موضوع تفکر و پژوهش راجع به مفهوم زنانگی و به‌طور کلی، جنسیت باشد (Moussavi Jahanabadi et al., 2019, P.338).

پژوهشی با عنوان «شمایل‌شناسی نقش‌مایه زن در دیوارنگاره‌های سقانفار کیجا تکیه بابل» توسط رضایی و یوزباشی در سال ۱۴۰۱ انجام شد. نتایج حاکی از آن بود که در ظهور نقش‌مایه زن، عوامل تاریخی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی حائز اهمیت هستند. همچنین هم‌زمانی برهه تاریخی بنای تکیه با دوره قاجار، تغییرات بنیادین در روابط اجتماعی، سبک پوشش، جایگاه سیاسی و تعدد تصاویر زنان در دوره قاجار گویای پیوند مستقیم این نقوش با تحولات سیاسی-اجتماعی حاکم بر جامعه زمان خود است و تأثیرپذیری هنرمندان بومی در انعکاس از شرایط سیاسی و اجتماعی را در یک بافت تاریخی خاص روایت می‌کند (Rezaei & Youzbashi, 2024, p.306).

پژوهشی با عنوان «تأثیر جنسیت کودکان بر طراحی فضای باز مهد کودک و پیش‌دبستانی بر اساس آموزه‌های اسلامی» توسط طباطبایی یگانه و همکاران در سال ۱۴۰۰ در شهر اصفهان صورت گرفت. از جمله یافته‌های این پژوهش، پیشنهاد استفاده از رنگ‌های

تند، گرم و روشن، وجود فضای کارکردی مناسب برای دورهم‌نشینی، هندسه ساده، گوشه‌های منحنی در فضا، فضای نقاشی و المان‌ها مینیاتوری برای دختران است. همچنین پژوهشگران برای پسران فضایی با رنگ ملایم یا رنگ گرم و سرد تلفیقی، فضای تقابل و بازی دونفره، هندسه پیچیده، فضا برای آشنایی با حرفه‌ها و مشاغل و کشاورزی، وجود اختلاف سطح، فضای مناسب برای ورزش‌های توپی و تعادلی و وجود فضای مانور قابل پیشنهاد داده‌اند (Tabatabaei Yeganeh et al., 2022, p. 119).

پژوهشی با عنوان «بازنمایی دسته‌بندی‌های جنسیتی در گالری‌های هنری» توسط هنکل و شپرد^۱ در سال ۲۰۲۳ در شهر لندن انجام شد. نتایج حاکی از آن بود که بازچینش جنسیت هم به‌صورت ثابت و هم غیرثابت، و هم مولد و هم غیرمولد چگونه‌ها احساس و بازنمایی می‌شود. شرکت‌کنندگان، مفاهیم جنسیت ارائه‌شده در گالری را از نو کنار هم قرار می‌دادند و سپس بازنمایی‌هایی با بار احساسی را خلق می‌کردند در این بازنمایی‌ها تمایز میان جنس زیستی و جنسیت در هم آمیخته بودند؛ زیرا مشارکت‌کنندگان روایت‌های زیست‌محور صرفاً در اولویت قرار ندادند بودند (Haeckel & Shepherd, 2023, p. 551).

پژوهشی با عنوان «هنر عمومی و نقاشی‌های دیواری در واشنگتن» توسط برت^۲ در سال ۲۰۲۵ انجام شد. نتایج نشان داد که الگوهای معاصر در هنرهای عمومی بیشتر بازتاب‌دهنده مضامینی مشترک، مانند هویت چندفرهنگی و تاریخ در عرصه هویت جنسی است. بنابراین، نقاشی‌های دیواری و هنرهای شهری به ابزاری برای ترویج تنوع فرهنگی و جنسی در این محله‌ها تبدیل می‌شوند (Barrett, 2025, p. 64).

در مجموع، پژوهش‌ها نشان می‌دهند که هویت و کلیشه‌های جنسیتی از طریق فرآیندهای اجتماعی، فرهنگی، آموزشی و هنری در کودکان شکل می‌گیرند و تقویت می‌شوند. کودکان این طرحواره‌ها را نه تنها

1. Hanckel, B & Shepherd, A

2. Barrett, I

جدول شماره (۲): مشخصات جمعیت‌شناختی مشارکت‌کنندگان

ردیف	منطقه سکونت	تحصیلات مادر	شغل مادر	تحصیلات پدر	شغل پدر	سن	جنسیت	کد
۱	آبادقاسم	دیپلم	دارخانه	کارشناسی	معلم	۶	دختر	I
۲	احمدآباد	کارشناسی	مهد مری	کارشناسی ارشد	کارمند	۵	پسر	II
۳	ربیع خواجه	دیپلم	خانه دار	دیپلم	راننده	۴/۵	دختر	III
۴	سرافرازان	کارشناسی	پرستار	کارشناسی	مهندس	۶	پسر	IV
۵	الهیه	کارشناسی	مترجم	دکتری	استاد دانشگاه	۵/۵	دختر	V
۶	بلوار وکیل آباد	دیپلم	خانه دار	دیپلم	فروشنده	۶	پسر	VI
۷	رجایی شهید	دیپلم	خیاط	سیکل	کارگر	۵	دختر	VII
۸	رضاشهر	کارشناسی	مری هنری	کارشناسی	گرافیکست	۴/۵	پسر	VIII
۹	طبرسی شمالی	دیپلم	خانه دار	حوزوی	روحانی	۶	دختر	IX
۱۰	الهیه	کارشناسی	روانشناس	کارشناسی ارشد	کارمند	۵	پسر	X
۱۱	ملک آباد	دیپلم	آرایشگر	دیپلم	آزاد	۴/۵	دختر	XI
۱۲	صدف	کارشناسی	گرافیکست	کارشناسی	معمار	۶	پسر	XII
۱۳	رسالت	سیکل	خانه دار	دیپلم	نقاش	۵/۵	دختر	XIII
۱۴	شهرک غرب	کارشناسی	دبیر	کارشناسی ارشد	پژوهشگر	۵	پسر	XIV
۱۵	خیام شمالی	دیپلم	خانه دار	دیپلم	راننده	۶	دختر	XV
۱۶	بلوار فردوسی	کارشناسی	کارمند	کارشناسی ارشد	مدیر مدرسه	۴/۵	پسر	XVI
۱۷	کوهسنگی	کارشناسی	مترجم	کارشناسی ارشد	مهندس	۵	دختر	XVII
۱۸	آبادقاسم	دیپلم	خانه دار	دیپلم	فروشنده	۶	پسر	XVIII
۱۹	احمدآباد	کارشناسی	نقاش	کارشناسی	کارمند	۵	دختر	XIX
۲۰	الهیه	کارشناسی	پژوهشگر	دکتری	استاد دانشگاه	۶	پسر	XX
۲۱	پنج‌تن	دیپلم	فروشنده	فوق دیپلم	مکانیک	۴/۵	دختر	XXI

در تعاملات روزمره، بلکه در بازنمایی‌های تصویری ساختارهای فرهنگی و اجتماعی است.

روش پژوهش

پژوهش حاضر با رویکردی کیفی و با استفاده از روش پدیدارشناسی انجام شده است. میدان پژوهش، مهدکودک‌های شهر^۲ مشهد بوده است که از میان آن‌ها، سنتی باشند. مجموعه این یافته‌ها نشان می‌دهد که هویت جنسیتی امری پویا، قابل یادگیری و متأثر از

1. Phenomenology

۲. مهدکودک کودکان، گلچین، آستان، ایزد، شایسته، والا، رضا وزهرا، قصه من، مهرپرور بلال، آسوده، فریدو ملانک

با بهره‌گیری از روش نمونه‌گیری هدفمند^۱ و با بیشینه پراکنش^۲، بر اساس معیار توانایی کودک برای بیان تجربه زیسته و درک بصری خویش از محیط شهری مشارکت‌کنندگان انتخاب شدند. فرآیند نمونه‌گیری تا مرحله اشباع داده‌ها^۳ ادامه یافت و در نهایت، ۲۱ کودک به‌عنوان مشارکت‌کنندگان نهایی در پژوهش حضور یافتند. معیارهای ورود مشارکت‌کنندگان عبارت بود از: سن بین ۴ تا ۶ سال؛ حضور مستمر کودک در مهدکودک به مدت حداقل ۶ ماه؛ توانایی درک بصری اولیه از محیط اطراف؛ تمایل والدین به مشارکت فرزندشان و تمایل و همکاری خود کودک. همچنین معیارهای خروج از پژوهش عبارت بود از: وجود اختلالات نافذ رشدی یا شناختی بنا به اظهار مربی، عدم تمرکز و مشارکت غیر مؤثر در جلسات، عدم رضایت والدین یا انصراف در هر مرحله از پژوهش و تماس ناکافی با محیط‌های شهری بنا به اظهار والدین. علاوه بر این در طراحی این معیارها تلاش شد با رعایت اصول اخلاقی، کرامت و ایمنی کودکان در طول فرآیند پژوهش حفظ شود و تنها کودکانی که شرایط لازم برای ارائه داده‌های معنادار دارند، در مطالعه باقی بمانند. سپس با هریک از آن‌ها به‌طور انفرادی مصاحبه‌ای نیمه‌ساختارمندی انجام شد. آنگاه برای تحلیل داده‌ها، از روش کلایزی^۴ استفاده شد.

ترکیب مندرج در جدول شماره (۲)، نمایانگر تنوع جغرافیایی، اقتصادی و فرهنگی خانوارهای مشهد است و تلاش شده است تا در چهارچوب واقعیات جامعه‌شناختی شهر مشهد، انعکاس‌دهنده بافت جمعیتی والدینی باشد که کودکان آن‌ها در فرآیند ادراک هویت جنسی از طریق عناصر بصری شهری مشارکت داشته‌اند.

بحث

پژوهش حاضر، به تحلیل مضامین بازنمایی شده در دیوارنگاره‌ها و المان‌های شهری از منظر روان‌شناختی

و اجتماعی پرداخته است. یافته‌های حاصل نشان‌دهنده طیفی از پیامدهای مثبت و منفی ناشی از مواجهه با این عناصر دیداری است. از این‌رو، تحلیل این یافته‌ها بستری علمی برای بازنگرایی در طراحی و محتوای دیوارنگاره‌های کودک‌محور فراهم می‌کند و مسیرهایی برای توسعه محیطی سالم، برابر و رشد‌دهنده در راستای تربیت شهروندانی با هویت جنسیتی متعادل و پذیرا ترسیم می‌کند. مضامین حاصل در دو بخش مضامین مثبت و منفی ارائه می‌شود.

مضامین مثبت

مضمون درک سالم از جنسیت

درک هویت جنسی در سال‌های اولیه زندگی، یکی از ارکان اساسی در فرآیند رشد روانی-اجتماعی کودک به‌شمار می‌رود. در این روند دیوارنگاره‌ها و المان‌ها، به‌عنوان ابزارهای ارتباطی غیرمستقیم، می‌توانند با بازنمایی تفاوت‌های زیستی و نقش‌های اجتماعی مرتبط با جنسیت، به شکل‌گیری ادراک متوازن و واقع‌گرایانه از هویت جنسیتی کمک کنند. بنابراین، ارائه محتوای سازنده و فاقد سوگیری جنسیتی موجب تقویت پذیرش خود، کاهش اضطراب مرتبط با جنسیت و در نهایت تثبیت حس تعلق نسبت به جنس خویش می‌شود (Tabrizi et al., 2024, p. 501). از این منظر، دیوارنگاره‌های آموزشی و المان‌های کودک‌محور به‌واسطه ویژگی‌های زیبایی‌شناختی و جذب حسی خود، نقش مؤثری در درونی‌سازی مفاهیم جنسیتی به شیوه‌ای غیرتحمیلی ایفا می‌کنند. کودک (III) می‌گوید:

«من دخترم، مثل اون که توی دیوار موهاش بلند

بود و لبخند می‌زد.»

در همین حال کودک (IX) بیان کرد:

«اون پسره توی نقاشی مونداشت، مثل بابام بود.»

منم پسرم مثل اون.»

مضمون افزایش آگاهی درباره تنوع نقش‌های

اجتماعی

کودکان از طریق مشاهده و تعامل با محیط پیرامون، به‌تدریج نقش‌های اجتماعی مرتبط با جنسیت را درونی‌سازی می‌کنند. در این زمینه، دیوارنگاره‌ها و المان‌های شهری، ظرفیت آن را دارند که نقش‌های جنسیتی را فراتر از کلیشه‌های تثبیت‌شده به تصویر بکشند. به‌طوری‌که ارائه الگوهای چون دختر در

1. Purposive Sampling
2. Variation sampling
3. Data Saturation
4. Colaizzi's Method

است (2015, Mischel, 2015, p. 143). بنابراین مواجهه کودک با مضامین نمادین در دیوارنگاره‌ها و المان‌های شهری، اغلب زمینه‌ساز بروز کنجکاوی و طرح پرسش‌هایی درباره موضوعات مرتبط با هویت جنسیتی، مناسبات اجتماعی و احساسات فردی در کودکان می‌شود. این فرآیند گفت‌وگو محور نه تنها موجب ارتقای سواد هیجانی و اجتماعی کودک می‌شود، بلکه در کاهش ابهام‌های شناختی و رفع سوء برداشت‌های جنسیتی نیز مؤثر است (Shaffer & Kipp, 2010, p. 43). در نهایت، تعامل گفت‌وگو محور پیرامون محتوای هنری، به مثابه بستر حمایتی، نقش کلیدی در ارتقای رشد هویت جنسیتی سالم ایفا می‌کند. در همین زمینه، کودک (XXI) گفت:

«از مامان پرسیدم چرا اون دختره موهاش بلنده، مامان گفت بعضی دخترها این جور دوست دارن.»

و کودک (XVI) بیان گفت:

«بابا گفت اون پسره که کمک کرد، مهربونه. گفت منم مهربونم؛ چون پسر خوبم.»

مضمون آشنایی با ارزش‌های فرهنگی و جنسیتی جامعه

دیوارنگاره‌ها و المان‌های کودک محور را می‌توان به عنوان حامل سرمایه فرهنگی و اخلاقی جامعه به نسل آینده در نظر گرفت؛ زیرا آن‌ها، از طریق بازنمایی مضامین همچون حیا، همدلی، احترام متقابل و مسئولیت‌پذیری جنسیتی در فرآیند جامعه‌پذیری اولیه نقش‌آفرینی می‌کنند (Barrett, 2015, p. 65). انتقال این مفاهیم به کودک، سبب می‌شود ارزش‌های هنجاری درونی‌سازی شود و به تدریج بخشی از ساختار ذهنی و رفتاری وی شوند. با این حال، اثربخشی چنین انتقالی زمانی تحقق می‌یابد که محتوای ارائه شده با سطح رشدی کودک هم‌راستا باشد و فاقد اجبار تربیتی باشد و به دور از القای نقش‌های کلیشه‌ای، به شکل‌گیری نگرشی متعادل و انسانی نسبت به جنسیت و اخلاق اجتماعی کمک کند. در همین راستا کودک (VII) می‌گوید:

«زیر اون نقاشی نوشته که دختر خوب آروم راه می‌ره. خوب، یعنی منم باید آروم برم.»

همچنین کودک (X) بیان کرد:

«پسره داره به پیرزنه کمک می‌کنه. کار خوبی کرد؛

جایگاه خلبان یا پسر در نقش پرستار، موجب گسست از الگوهای سنتی و بازتعریف مفاهیم مربوط به نقش‌های اجتماعی می‌شود (Maccallum & Golombok, 2004, p. 1406). در نتیجه، جوامعی که تنوع نقش‌های جنسیتی را به رسمیت شناخته و آموزش می‌دهند، در بلندمدت زمینه‌ساز تربیت افرادی با اعتماد به نفس بالاتر، انتخاب‌های آزادانه‌تر و درک عمیق‌تر از عدالت جنسیتی خواهند بود. در این زمینه کودک (IV) بیان کرد:

«اون دختره لباس پلیسی داشت، منم گفتم منم می‌تونم پلیس شم.»

این در حالی بود که کودک (VIII) گفت:

«پسره داشت از بچه‌ها مراقبت می‌کرد، مثل پرستار بود، منم می‌خوام کمک کنم.»

مضمون تقویت عزت نفس جنسیتی

عزت نفس جنسیتی مفهومی روان‌شناختی است که به ادراک فرد از ارزشمندی و مقبولیت جنسیتی خویش اشاره دارد. زمانی که کودک خود را در قالب شخصیت‌هایی توانمند، قابل احترام و مطلوب در تولیدات فرهنگی، نظیر المان‌های کودکانه یا دیوارنگاره‌ها بازمی‌شناسد، ادراک مثبت را نسبت به خویش تقویت می‌کند. چنین تجربه‌ای از یک سو مانع بروز احساساتی چون شرم، ناکفایتی یا حسرت نسبت به جنس دیگر شده و از سوی دیگر، احساس تعلق و غرور جنسیتی را در کودک افزایش می‌دهد (Scott, 2014, p. 76). در این میان، دیوارنگاره‌هایی که دختران و پسران را در موقعیت‌های تحسین‌برانگیز و نقش‌های متنوع به تصویر می‌کشند، نقشی تعیین‌کننده در بازسازی نگرش‌های جنسیتی و ارتقای عزت نفس جنسیتی ایفا می‌کنند. در این زمینه کودک (XV) می‌گوید:

«من دختری قوی هستم، مثل اون که توی نقاشی دیواری چتر داشت و نمی‌ترسید.»

همچنین کودک (VI) گفت:

«پسره توی شعر روی دیوار گفت من باهوشم، مامانم هم گفت تو هم باهوشی.»

مضمون ایجاد گفت‌وگو میان کودک و والدین یکی از کارکردهای بنیادین هنرهای دیداری و تجسمی، تسهیل ارتباطات میان‌نسلی و ایجاد بستر تعاملی برای تبادل مفاهیم بنیادین رشد اجتماعی و روانی

چون مردها باید کمک کنن.»

مضمون تشویق به احترام به جنس مخالف

در مراحل اولیه رشد روانی-اجتماعی، درونی‌سازی نگرش‌های مثبت نسبت به تفاوت‌های جنسیتی، یکی از عوامل مؤثر در شکل‌گیری روابط بین‌فردی سالم در آینده محسوب می‌شود. هنگامی که کودکان از طریق بازنمایی‌های فرهنگی، همچون المان‌های کودکانه و تصاویر دیواری، با مفاهیمی نظیر احترام متقابل و پذیرش تفاوت‌های جنسیتی مواجه می‌شوند، زمینه برای توسعه همدلی، تحمل‌پذیری و درک متقابل در آنان فراهم می‌شود (Tabrizi et al., 2024, p. 504). این بازنمایی‌ها در صورت برخورداری از چهارچوبی فاقد تعیض جنسیتی و مبتنی بر تعاملات متوازن، می‌توانند نقش مهمی در تقویت مهارت‌های اجتماعی و ارتقای هوش هیجانی کودک ایفا کنند (Fouladiyan et al., 2023, p. 111). در این زمینه کودک (II) گفت:

«پسره به دختره گفت بیخشید توی نقاشی، منم

گفتم به اون خانم گفتم بیخشید.»

کودک (XII) نیز بیان کرد:

«مامان گفت پسر خوبی بود که گل داد به دختره،

منم گل کشیدم برای دوستم.»

مضمون کاهش ترس یا خجالت از بدن و جنسیت

یکی از عوامل مؤثر در بروز اضطراب بدنی در کودکان، نبود آگاهی نسبت به ویژگی‌های فیزیولوژیک بدن و مواجهه با پیام‌های منفی یا تحقیرآمیز پیرامون آن است. در این میان، بازنمایی‌های هنری، در صورتی که با ملاحظات رشدی و زبانی متناسب طراحی شده باشند، می‌توانند نقش اصلاحی و آموزشی ایفا کنند (Mischel, 2015, p. 144). مواجهه کودک با محتوایی که با نگاهی مثبت و غیرتحقیرآمیز به بدن پرداخته‌اند، موجب کاهش احساس شرم، ترس یا بیگانگی نسبت به بدن خویش شود و در نتیجه، فرایند پذیرش بدنی را تسهیل می‌کند. این نوع آموزش غیرمستقیم، از طریق تصویر و زبان استعاری، ظرفیت آن را دارد که هم‌زمان با تقویت خودپنداره بدنی، بنیان‌های هویت جنسیتی سالم را نیز در کودک تثبیت کند. در همین زمینه، کودک (XIII) گفت:

«اون نقاشی نشون می‌داد بدن فرق داره، مامان

گفت دختر و پسر فرق دارن، ولی هر دو خوبن.»

کودک (XIV) نیز می‌گوید:

«من دیگه نمی‌ترسم لباس عوض کنم؛ چون دیدم

توی تصویر همه بدن دارن.»

مضمون منفی

مضمون تثبیت کلیشه‌های جنسیتی

کلیشه‌های جنسیتی به مجموعه‌ای از باورها و انتظارات اجتماعی اطلاق می‌شود که نقش‌ها، ویژگی‌ها و رفتارهای خاصی را به صورت ثابت و قالبی به هریک از دو جنس نسبت می‌دهند. این چهارچوب‌ها، در صورت بازتولید مکرر در رسانه‌ها و تولیدات فرهنگی کودک‌محور از جمله المان‌ها و تصاویر، می‌توانند فرآیند هویت‌یابی جنسیتی را محدود کنند (Tabrizi & Tabrizikahou, 2024, p. 39). بازنمایی‌های کلیشه‌ای، با تضعیف امکان تجربه نقش‌های متنوع، سبب کاهش انعطاف‌پذیری روانی و ادراکی کودک در تعریف خود می‌شوند. در نتیجه، تثبیت کلیشه‌ها در ادبیات و هنر کودک می‌تواند به شکل‌گیری هویتی منقبض و ناسازگار با واقعیت‌های متکثر جنسیتی منجر شود و مانعی در مسیر رشد آزادانه و چندبعدی فردیت جنسیتی او ایجاد کند. در این زمینه کودک (XV) گفت:

«همهٔ پسرها تو نقاشی‌ها لباس داشتن واسه

فوتبال، من فوتبال دوست ندارم.»

همچنین کودک (XVI) می‌گوید:

«دختره فقط خونه رو تمیز می‌کرد، مامان گفت منم

کمک کنم؛ چون دخترم.»

مضمون تقویت نابرابری جنسیتی

بازنمایی نابرابر نقش‌های جنسیتی در تصاویر و المان‌ها، به‌ویژه زمانی که (عمدتاً مردان) به‌طور مستمر در موقعیت‌های قدرت، تصمیم‌گیری و کنشگری شجاعانه بازنمایی می‌شود، می‌تواند به درونی‌سازی سلسله‌مراتب جنسیتی در ذهن کودک منجر شود. تکرار این الگوهای نابرابر، موجب تثبیت ادراک برتری یک جنس بر جنس دیگر شود و در نتیجه، فرآیند شکل‌گیری هویت جنسیتی را به نفع گروه غالب رقم می‌زند (Mohammadi, 2025, p. 128). این نابرابری نمادین، با کاهش اعتمادبه‌نفس جنس کمتر بازنمایی‌شده (معمولاً دختران)، زمینه‌ساز بازتولید

1. Body Acceptance

ذهنیت تبعیض آمیز و تحکیم ساختارهای جنسیت محور در ساحت روانی و اجتماعی کودک می شود. در همین زمینه کودک (XVIII) گفت:

«توی اون عکسی که روی دیوار بود فقط پسرها کار می کردن، دخترها فقط نگاه می کردن.»
کودک (XVII) نیز می گوید:

«من نمی خوام دختر باشم؛ چون همیشه تو عکس ها فقط پسرها قهرمان بودن.»

مضمون تحقیر یا تمسخر هویت های متفاوت
بازنمایی های فرهنگی که رفتارهای غیرهمسو با کلیشه های سنتی جنسیتی را به صورت مستقیم یا ضمنی تمسخر، تحقیر یا تبییح می کنند؛ به بروز احساس شرم، خودسرزنشی و ناپذیرفتگی در کودکان منجر می شوند (Mischel, 2015, p. 143). این نوع مواجهه با تفاوت های فردی، ممکن است به درونی سازی احساس نقص یا انحراف از «هنجارهای جنسیتی» بینجامد و در نتیجه، زمینه ساز بروز اختلالات هیجانی، اضطراب اجتماعی و تضعیف خودپنداره جنسیتی در بلندمدت خواهند شد (Shaffer & Kipp, 2010, p. 44).
کودک (XIX) می گوید:

«دوست هام گفتن تو دختر شدی؛ چون رنگ صورتی دوست داری.»

کودک (XX) نیز گفت:

«توی اون عکسی که روی دیوار کشیدند معلومه که گریه مال دختره، ولی من گریه کردم؛ چون ناراحت بودم.»

مضمون ایجاد سردرگمی در هویت جنسی
ارائه پیام های متعارض در خصوص ویژگی های بدنی، پوشش، می تواند فرآیند تمایز بخشی جنسیتی در کودکان را با اختلال مواجه کند. این ابهام مفهومی، ممکن است به سردرگمی شناختی و شکل گیری تعارضات درونی منجر شود. در چنین شرایطی، کودک قادر به ادراک منسجم از نقش و جایگاه جنسیتی خود نبوده و در نتیجه، با افزایش سطح اضطراب، احساس نبود اطمینان و پرسش های تکرار شونده درباره هویت شخصی مواجه می شود (Tabrizi et al., 2024, p. 506). از این رو، انسجام پیام های جنسیتی در بازنمایی های بصری و زبانی برای کودکان، از منظر روان شناختی و تربیتی، امری حیاتی تلقی می شود. کودک (XXII) می گوید:

«توی نقاشی، پسره دامن پوشیده بود، منم گفتم منم می تونم بپوشم؟»

در این زمینه، کودک (XV) نیز گفت:

«نمی دونم پسر یا دختر، چون موهام بلند مثل دخترهای توی اون عکس ها.»

مضمون جنسی سازی زود هنگام

بازنمایی مضامین جنسی یا عاطفی مختص بزرگسالان به کودکان، به بروز شکل گیری زود هنگام کنجکاوی جنسی و برانگیختگی هیجانی کودک منجر می شود. مواجهه نابهنگام با چنین محتوایی ممکن است فرآیند رشد را از مسیر خود منحرف کند و با ایجاد تعارضات شناختی و هیجانی، سطح اضطراب کودک را افزایش دهد (Mohammadi, 2025, p. 129). بنابراین، طراحی محتوای فرهنگی کودک باید بر اصول توسعه محور، حساسیت سنی و تناسب ادراکی مبتنی باشد تا از بروز تحریکات زودرس و فشارهای روانی پیشگیری شود. کودک (XXIII) می گوید:

«توی شعر گفته بود دوست دارم بغلش کنم همیشه، مامان گفت این رو نگو.»

همچنین کودک (XXIV) گفت:

«توی نقاشی دو نفر خیلی نزدیک بودن، خجالت کشیدم.»

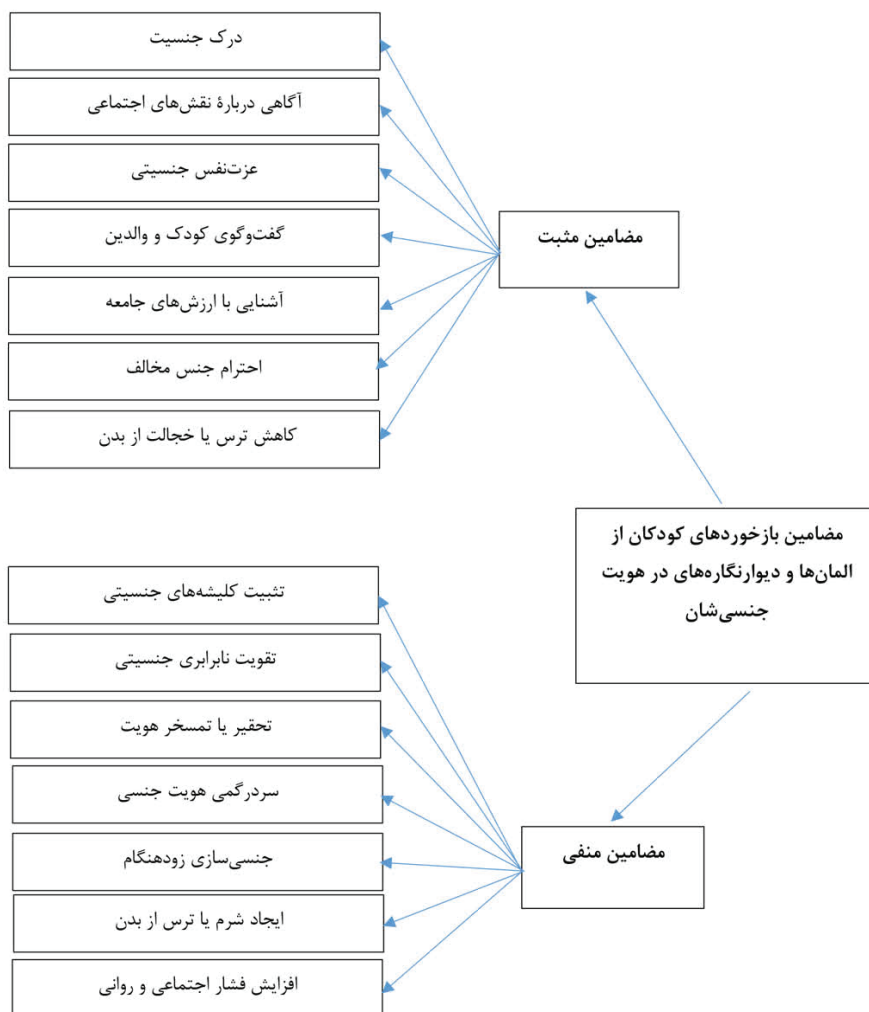
مضمون ایجاد شرم یا ترس از بدن

انتقال پیام های منفی، درباره بدن کودک نظیر «زشت»، «نادرست» یا ضرورت پنهان سازی می تواند به درونی سازی احساس شرم بدنی در کودک منجر شود. این نوع بازخوردهای منفی، بر نگرش کودک نسبت به بدن خود اثرات ماندگاری دارد و رابطه روانی او با تجربه بدنی اش را دچار اختلال می کند (Barrett, 2025, p. 66). پیامدهای چنین رویکردی ممکن است در قالب کاهش عزت نفس بدنی، افزایش اضطراب بدنی، اختلال در تنظیم هیجانی و حتی بروز اختلالات خوردن یا خودپنداره منفی در سال های بعدی زندگی بروز یابد. در این زمینه، کودک (XXVI) می گوید:

«مامان گفت لباست رو زود بپوش کسی نبینه! من ترسیدم.»

کودک (XXV) نیز گفت:

«مری می گه توی اون عکس اینه که بدن باید قایم

نمودار شماره (۱): شبکه مضامین دیوارنگاره‌ها و المان‌های شهری بر هویت جنسی کودکان

هنجارهای محدودکننده و توسعه هویتی غیرخودمختار منجر شود (Fouladiyan et al., 2023, p. 114).

کودک (XVIII) در این زمینه می‌گوید:

«توی شعرگفت پسر نباید پترسه، ولی من از

تاریکی می‌ترسم، نکنه بد باشم؟»

همچنین کودک (XII) گفت:

«من دوست دارم با عروسک بازی کنم، ولی بابا

گفت این‌ها مال دخترهاست.»

باشه، من دیگه نمی‌خوام کسی من رو ببینه.»

مضمون افزایش فشار اجتماعی و روانی

تحمیل نقش‌های جنسی سنتی به شکل‌گیری فشارهای روانی مزمن در کودکان منجر می‌شود (Mischel, 2015, p. 143). از منظر روان‌شناسی رشد، چنین الزاماتی با کاهش انعطاف‌پذیری نقش‌های جنسیتی، باعث افزایش اضطراب، اختلال در عزت‌نفس و کاهش تجربه شادی و رفاه ذهنی در کودکان می‌شوند. در بلندمدت، تداوم این انتظارات می‌تواند به درونی‌سازی

نتیجه‌گیری

است؛ بنابراین، مواجهه مکرر با کلیشه‌های جنسیتی یا نقش‌های تک‌بعدی (مثلاً پسر به‌عنوان قهرمان و دختر به‌عنوان ناظر منفعل) می‌تواند به درونی‌سازی نابرابری و بازتولید ساختارهای تبعیض‌آمیز در سطح شناختی و عاطفی منجر شود. در نتیجه، فضاهای فرهنگی و بصری شهری باید با درک دقیق از فرایندهای نمادپردازی کودکان طراحی شوند تا از انتقال پیام‌های تبعیض‌آمیز جلوگیری شود.

از منظر نشانه‌شناسی فرهنگی نیز، تصویرسازی‌های کلیشه‌ای نه تنها بازتاب‌دهنده ارزش‌های جامعه‌اند، بلکه آن‌ها را بازتولید و نهادینه نیز می‌کنند. زمانی که رسانه‌ها، المان‌های شهری یا آثار تصویری، یک جنس را با نشانه‌های قدرت، جسارت یا کشمگری و دیگری را با وابستگی، زیبایی یا انفعال پیوند می‌زنند، کودک این الگوها را به‌عنوان «نقشه‌های معنایی» درونی می‌کند. این درونی‌سازی می‌تواند به بروز احساس نابسندگی یا شرم در کودکانی بینجامد که با کلیشه‌های غالب هم‌خوانی ندارند. از سوی دیگر، وجود پیام‌های متناقض یا جنسی‌سازی زودرس در محتواهای کودکانه نیز برای انسجام هویت جنسیتی و سلامت روانی تهدید محسوب می‌شود؛ زیرا کودک در مرحله‌ای است که هنوز مرز میان هویت بدنی، اجتماعی و اخلاقی خود را به‌درستی تمایز نداده است.

در پاسخ به این چالش‌ها، پیشنهاد می‌شود که تولید و نظارت بر محتوای فرهنگی و بصری برای کودکان بر مبنای سه اصل اساسی سامان یابد: نخست، اصل برابری بازنمایی، به‌معنای نمایش متوازن و مثبت از هر دو جنس در نقش‌های گوناگون اجتماعی؛ دوم، اصل شفافیت مفهومی، یعنی پرهیز از نمادها و پیام‌های مبهم یا دوپهلوی درباره جنسیت؛ و سوم، اصل حساسیت رشدی، که مستلزم هم‌سویی محتوای بصری با ویژگی‌های شناختی و هیجانی گروه سنی پیش‌دستانی است. اجرای این اصول مستلزم همکاری میان روان‌شناسان رشد، طراحان شهری، و سیاست‌گذاران فرهنگی است تا فضاهای عمومی و آموزشی، به‌جای بازتولید نابرابری، به بستری برای رشد متعادل، خلاقیت

داده‌های حاصل از مصاحبه‌ها نشان داد که مضامین جنسی حاصل را می‌توان در دو دسته کلی طبقه‌بندی کرد. نخست، بخشی از بازنمایی‌های فرهنگی می‌توانند نقش مؤثری در شکل‌گیری هویت جنسیتی سالم ایفا کنند. در این زمینه پیشنهاد می‌شود شهرداری‌ها در ساخت دیوارنگاره‌ها مضامینی داستانی با قهرمانان دختر و پسر که باهم کار گروهی انجام می‌دهند (مثلاً ساختن یک باغ کوچک، تعمیر دوچرخه یا نجات حیوانی) را اجرا کنند. این در حالی است که پیشنهاد می‌شود در عرصه المان‌های شهری تعاملی، مجسمه‌های کودکانه از دختر و پسر که کنار هم بازی فکری می‌کنند، یا با هم در حال کاشت گل هستند با هدف تشویق به تعامل اجتماعی سالم و کاهش تفکیک جنسیتی ناخودآگاه و نیز در حوزه نقاشی دیوار مدارس و مهدها نمایش روابط محترمانه، دوستی، رعایت نوبت و همیاری میان دختران و پسران با هدف الگوسازی بصری برای روابط اجتماعی برابر، طراحی و اجرا شود. این در حالی است که آشنایی کودک با ارزش‌های فرهنگی و هنجارهای اخلاقی مرتبط با جنسیت، می‌تواند به درونی‌سازی مفاهیمی چون حیا، احترام متقابل، همدلی و مسئولیت‌پذیری کمک کند. همچنین تشویق به احترام متقابل میان جنسیت‌ها نیز یکی از وجوه مهم این بازنمایی‌هاست. هنگامی که رفتارهای محترمانه میان دختر و پسر در تصاویر و داستان‌ها تکرار می‌شوند، کودکان این الگوها را درونی می‌کنند. در نهایت، کاهش ترس، خجالت و بیگانگی نسبت به بدن و جنسیت یکی دیگر از تأثیرات مطلوب بازنمایی‌های غیرتحقیرآمیز از بدن است.

همچنین از آنجایی که بازنمایی‌های فرهنگی در محیط‌های تربیتی و بصری، نقش تعیین‌کننده‌ای در شکل‌دهی به هویت جنسیتی کودکان دارند. هنگامی که این بازنمایی‌ها فاقد انسجام مفهومی و حساسیت رشدی باشند، کودک در معرض دریافت پیام‌های ناهماهنگ و مخرب قرار می‌گیرد. از دیدگاه روان‌شناسی رشد، مرحله پیش‌دستانی دوران شکل‌گیری «هویت جنسیتی پایه»

و هویت‌یابی سالم کودکان بدل شوند.

همچنین امروزه در جامعه‌شناختی هویت جنسیتی کودکان، به‌مثابه فرآیندی اجتماعی و فرهنگی تبیین می‌شود تا صفتی ذاتی و بیولوژیکی. نظریه ساخت‌گرایی اجتماعی بر این باور است که کودکان از طریق تعاملات روزمره با نهادها و افراد جامعه می‌آموزند چه رفتارها و نقش‌هایی برای «پسر» یا «دختر» بودن مناسب تلقی می‌شود. یافته‌های پژوهش حاضر نیز نشان می‌دهد که انتظارات اجتماعی در سطوح مختلف، به تدریج به ساختارهای ذهنی کودک راه می‌یابد، به نحوی که خود را در قالب نقش‌های جنسیتی تثبیت شده احساس می‌کند. از سویی، نظریه جنسیتی بر چگونگی بازتولید مداوم نقش‌های جنسیتی از طریق کنش‌های روزمره تأکید می‌کند. داده‌های حاصل از مصاحبه نیز نشان می‌دهد که کودکان به‌طور خودآگاه یا ناخودآگاه، این الگوها را در فعالیت‌های روزمره‌شان به اجرا درمی‌آورند و از این طریق نظم جنسیتی غالب را بازتولید می‌کنند. همچنین، نظریه فمینیسم ساختاری بر نقش نظام پدرسالاری در بازنمایی نابرابر قدرت و جوه مذکر و مؤنث تأکید می‌کند.

تحلیل محتوایی داده‌های این پژوهش نیز حکایت از آن دارد که در بسیاری از المان‌های شهری، به‌ویژه دیوارنگاره‌ها، نقش‌های قدرت‌مند و کنشگرانه عمدتاً به مردان اختصاص یافته، درحالی‌که زنان در نقش‌های خدمت‌رسان و مراقبتی نمایش داده شده‌اند. بنابراین، یکی از نتایج مهم این پژوهش ضرورت بازنگری و نقد انتقادی در فرآیند طراحی و اجرای گفتمان‌های شهری است. از سویی، لازم است فرآیند طراحی دیوارنگاره‌ها با مشارکت فعال کودکان، والدین و جامعه شهری صورت گیرد تا گفتمان‌های غالب به چالش کشیده شوند و صدای کودکان در تعریف هویت آن‌ها شنیده شود. همچنین استفاده از هنر عمومی به‌عنوان بستری برای بازنمایی گفتمان‌های انتقادی نسبت به ساختارهای قدرت، به ترویج مفاهیم عدالت جنسیتی و تنوع هویتی کمک می‌کند. در نتیجه، پارادایم جامعه‌شناختی این پژوهش نه تنها مؤلفه‌های تحلیلی نظری را ارائه می‌دهد،

بلکه چهارچوبی کاربردی برای مداخله در طراحی شهری فراهم می‌آورد تا فضاهای شهری به محیط‌هایی تبدیل شوند که هویت جنسیتی کودکان را در تمام ابعاد و تنوعات ممکن به رسمیت بشناسند و تقویت کنند.

از سویی، در تئوری روان‌تحلیل‌گری فرویدی، رشد هویت جنسی بین (۳-۶ سالگی) رخ می‌دهد. پسران با همانندسازی با پدر نقش مردانه را درونی می‌کنند و دختران با مادر همانندسازی می‌کنند. یافته‌های این پژوهش نیز نشان می‌دهد کودکانی که در مواجهه با المان‌های شهری تصویر هم‌جنس را توانمند می‌بینند، اضطراب جنسیتی کمتر و خودپنداره قوی‌تری را تجربه می‌کنند. نظریه یادگیری اجتماعی نیز یادگیری رفتارهای جنسیتی را از طریق مشاهده و تقویت توضیح می‌دهد. کودکان با دیدن نقش‌های جنسیتی رفتارهای متناسب با جنسیت خود را الگوبرداری و درونی می‌کنند. بازنمایی‌های مثبت به گسترش انعطاف‌پذیری نقش‌ها و عزت‌نفس جنسیتی منجر می‌شود. این در حالی است که تئوری طرحواره جنسیتی چهارچوب ذهنی‌ای است که کودکان با آن ویژگی‌ها و رفتارهای مناسب زن یا مرد را می‌شناسند. کودکان در مواجهه با تصاویر متنوع، طرحواره‌های انعطاف‌پذیرتر و هویت آندروژن‌وارتری گزارش کردند. همچنین در نظام رفتاری اسکینر، رفتارهای جنسیتی تقویت شده تکرار می‌شوند و رفتارهای تنبیه‌شده کاهش می‌یابند. نیز حاکی است بازنمایی‌های تحسین‌برانگیز از هر دو جنس موجب تقویت مثبت و کاهش کلیشه‌های انحصارگرایانه می‌شود. تئوری دلبستگی نیز رابطه امن با والد هم‌جنس را زمینه‌ساز هویت جنسیتی پایدار می‌داند. کودکانی که بازنمایی والد‌گونه در المان‌های شهری را مشاهده کردند، احساس امنیت و خودپنداره منسجم‌تری گزارش کرده‌اند.

همچنین حضور تصاویر ضدکلیشه‌ای در فضاهای عمومی، احساس تعلق و امنیت را در کودکان تقویت می‌کند و می‌تواند با کاهش تهدید هویت‌محور، تصویر مثبتی از خود و دیگران ایجاد کند. این درحالی است که همسو با یافته‌های (Fouladiyan al., 2023)

changes in the works of the first and second generations of painters of the revolution in the decades 1991 and 2001. *Art and Civilization of the Orient*, 9(31), 63–74. <https://doi.10.22034/jaco.2021.271319.1186> [in persian]

5. Azhand, Y. (2011). Paradaz or stripplé technique in Persian painting. *Fine Arts: Visual Arts*, 3(45), 5–12. https://jfvava.ut.ac.ir/article_23313.html [in persian]

6. Bailey, J. M., Dunne, M. P., & Martin, N. G. (2000). Genetic and environmental influences on sexual orientation and gender identity in twins. *Journal of Personality and Social Psychology*, 78(3), 524–536. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.78.3.524>

7. Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Prentice-Hall. <https://psycnet.apa.org/record/1979-05015-000>

8. Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action: A social cognitive theory*. Prentice-Hall. <https://psycnet.apa.org/record/1985-98423-000>

9. Barrett, I. (2025). Public art and murals in Washington, DC's gayborhoods: Exploring urban LGBTQ placemaking in the nation's capital. *Urban Cultural Studies*, 12(1), 45–67. <https://www.urbanequityinstitute.org/public-art-and-murals>

10. Bazrgar, M. (2017). The role of urban monuments in preserving urban identity, the case study of Shiraz. *Research and Urban Planning*, 8(30), 83–100. https://jupm.marvdasht.iau.ir/article_2500.html [in persian]

11. Berger, P. L., & Luckmann, T. (1966). *The social construction of reality: A treatise in the sociology of knowledge*. Anchor Books.

(p.105)، دیوارنگاره‌هایی که دختران را در نقش‌های رهبری و پسران را در نقش‌های مراقبتی نشان می‌دهند، کلیشه‌های سنتی را به چالش می‌کشند. بنابراین در این زمینه پیشنهاد می‌شود که ایمنی هویتی که به‌وضوح نشان‌دهنده جنسیت‌های متنوع باشند، گنجانده شوند. همچنین شایسته است تا از طرحواره‌های بصری ضدکلیشه‌رنگ، فرم و روایت‌هایی که برابری و احترام متقابل را بازتاب می‌دهند، استفاده شود.

تقدیر و تشکر

این مطالعه بدون حمایت مالی شخص یا سازمانی انجام شده است. همچنین نویسندگان از مسئولان کتابخانه دانشگاه تهران و دانشگاه تربیت مدرس تهران که در تهیه متون لازم همکاری داشتند، تشکر می‌کنند.

منابع

1. Abbasi Shokat Abad, A. H., & Sheikhi, A. (2024). A comparative study of the technical and artistic structure of wooden doors and windows in East of Iran (Case study: Cities of Birjand, Zahedan, Kerman, and Mashhad). *Handicrafts of Great Khorasan*, 2(7), 33–54. <https://doi.10.22034/hgi.2024.390881.1007> [in persian]

2. Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E., & Wall, S. (1978). *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation*. Lawrence Erlbaum Associates. <https://psycnet.apa.org/search/citedBy/1980-50809-000>

3. Alizadeh Osalou, S., & Asadi, M. (2021). A study on the theme of Reza Abbasi's works in his third period of life (Based on historical contexts). *Glory of Art (Jelve-y Honar) Alzahra Scientific Quarterly Journal*, 13(3), 56–72. <https://doi:10.22051/jjh.2021.34884.1603> [in persian]

4. Amini, S., & Asadi, M. (2021). Image

J016.2022.041 [in persian]

21. Freud, S. (2001). *Three essays on the theory of sexuality* (J. Strachey, Trans.; Original work published 1905). Basic Books. https://www.sas.upenn.edu/~cavitch/pdf-library/Freud_SE_Three_Essays_complete.pdf

22. Goushegir, A. (2010). A symmetry of power in Michelangelo's Moses. *Research in Contemporary World Literature*, 15(59), 87–101. https://jor.ut.ac.ir/article_22222.html

23. Grassini, S., Laumann, K., & Rasmussen Skogstad, M. (2020). The use of virtual reality alone does not promote training performance (but sense of presence does). *Frontiers in Psychology*, 11, 1743. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.01743>

24. Hanckel, B., & Shepherd, A. (2023). Representations of gender categorizations: Examining the ways that young people recurate gender in an urban science art gallery. *Gender Studies*, 33(5), 541–559. <https://doi.org/10.1080/09589236.2023.2219986>

25. Hines, M. (2004). *Brain gender*. Oxford University Press. <https://global.oup.com/academic/product/brain-gender-9780195188363>

26. Karimi Baba Ahmadi, Z., & Ghazi Zadeh, K. (2023). How to use pictorial, visual and design elements in Mohammad Siah Qalam's demon paintings. *Rahpooye Honar-Ha-Ye Tajassomi*, 6(3), 59–68. <https://doi.10.22034/ra.2023.1971444.1266> [in persian]

27. Liben, L. S., & Bigler, R. S. (2002). The developmental course of gender differentiation: Conceptualizing, measuring, and evaluating constructs and pathways. *Monographs of the Society for Research in*

<https://amstudugm.wordpress.com/wp-content/uploads/2011/04>

12. Blumer, H. (1969). *Symbolic interactionism: Perspective and method*. University of California Press. <file:///C:/Users/Xihaat.Store/Downloads/Symbolic>

13. Bowlby, J. (1969). *Attachment and loss: Vol. 1. Attachment*. Basic Books. <https://www.scirp.org/reference/referencespapers?referenceid=1162623>

14. Butler, J. (1990). *Gender trouble: Feminism and the subversion of identity*. Routledge. https://lauragonzalez.com/TC/BUTLER_gender_trouble.pdf

15. Connell, R. W. (2009). *Gender: In world perspective (2nd ed)*. Polity Press. <https://xyonline.net/sites/xyonline.net/files/2019>

16. Cooley, C. H. (1902). *Human nature and the social order*. Charles Scribner's Sons. <https://ia902800.us.archive.org/24/items/cu31924032559316>

17. Cywiński, A. (2024). *Mural as a living element of urban space*. *Arts*, 13(4), 117. <https://doi.org/10.3390/arts13040117>

18. Durant, W. (1967). *History of civilization (Trans. D. Shaygan, 2022)*. Elmi & Farhangi. <https://www.iranketab.ir/book/14319-story-of-civilization> [in persian]

19. Foucault, M. (1978). *The history of sexuality: Volume 1 – An introduction (Trans. R. Hurley)*. Pantheon Books. <https://monoskop.org/images/4/40/Foucault>

20. Fouladiyan, M., Shahi, S., Khayami, M., & Afshar, M. (2023). Children's understanding of gender stereotypes (Analysis of the drawings of children aged 6 to 12 in Mashhad). *Sociology of Culture and Art*, 4(4), 100–117. <https://doi.org/10.34785/>

35. Moradi, A. (2021). A study of the characteristics of Impressionism in fiction (Practical example of the story “With pomegranate and bergamot from apple branch” by Ghazaleh Alizadeh). *Literacy Schools*, 5(14), 25–44. <https://doi:10.22080/rjls.2021.21853.1253> [in persian]
36. Moussavi Jahanabadi, A. S., Tabibi, Z., Mahram, B. and Modares Gharavi, M. (2019). The Comprehension of Femininity in Private and Public Realms by 3 to 6-Year-Old Children in Mashhad. *Ferdowsi University of Mashhad Journal of Social Sciences*, 15(2), 305-343. <https://doi:10.22067/jss.v15i2.74235>[in persian]
37. Oakley, A. (1981). *Subject women*. Pantheon Books. <https://www.amazon.com/Subject-Women-Ann-Oakley/dp/0394749049>
38. Park, H. (2019). Painting “Out of the lines”: The aesthetics of politics and children’s art. *Children’s Studies*. <https://doi.org/10.1234/jcs.2019.5678>
39. Pasieczny, A. (2016). Murals as social communication: Between aesthetics and function. *Arts*, 13(1), 291–314. <https://doi.org/10.3390/arts13010017>
40. Patterson, G. R. (1982). *Coercive family process*. Castalia Publishing Company. <https://www.scirp.org/reference/referencespapers?referenceid=561858>.
41. Rafiei Rad, R., & Amirpour, E. (2021). A comparative representation of the image of a woman in contemporary Afghan and Tajik painting. *Paykareh*, 10(24), 26–39. <https://doi:10.22055/pyk.2021.17179> [in persian]
42. Rezaei, S. & Youzbashi, A. (2024). An *Child Development*, 67(2), i–183. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/12465575/>
28. Lorber, J. (1994). *Paradoxes of gender*. Yale University Press. <https://xyonline.net/sites/xyonline.net/files/2019-08/Lorber>
29. Luke, G. (2024). Before the eye and into the heart: The Lindsays of Balcarres and the mediascape of the Crimean War. *Art and Visual Culture*, 23(2), 85–133. Users/Xihaat.Store/Downloads/NCAW_1243.pdf
30. Maccallum, F., & Golombok, S. (2004). Children raised in fatherless families from infancy: A follow-up of children of lesbian and single heterosexual mothers at early adolescence. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45(8), 1407–1419. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2004.00847.x>
31. Martin, C. L., & Halverson, C. F. (1981). *A schematic processing model of sex typing and stereotyping in children*. *Child Development*, 52(4), 1119–1134. <https://doi.org/10.2307/1129498>
32. Mead, G. H. (1934). *Mind, self and society: From the standpoint of a social behaviorist*. University of Chicago Press. <https://tankona.free.fr/mead1934.pdf>
33. Mischel, W. (2015). *A social-learning view of sex differences in behavior*. In E. E. Maccoby (Ed.), *The development of sex differences*. Stanford University Press. <https://psycnet.apa.org/record/2015-16208-007>
34. Mohammadi, A., Nemat Tavousi, M., & Rahmani, J. (2025). Children’s gender identity among families in Tehran: A study in anthropological psychology. *Sociology of Culture and Art*, 7(1), 115–132. <https://doi:10.22034/scart.2025.139752.1364> [in persian]

48. Tabrizi, S., & Tabrizikahou, G. (2024). A phenomenological study of lived experiences of motherhood in the folk music of East Khorasan. *Socio-Cultural Studies of Khorasan*, 18(4), 9–44. <https://doi.org/10.22034/fakh.2025.485432.1694> [in persian]
49. Tabrizi, S., Tabrizikahou, G., & Boroumand Mahmoudabadi, M. (2024). Phenomenography of perceived social support in women heads of households. *Woman in Development & Politics*, 22(2), 487–509. <https://doi.org/10.22059/jwdp.2024.364022.1008371> [in persian]
50. Wang, Y., & Wu, X. (2023). Current progress on murals: Distribution, conservation and utilization. *Heritage Science*, 11(1), 61. <https://doi.org/10.1186/s40494-023-00904-9>
51. West, C., & Zimmerman, D. H. (1987). Doing gender. *Gender & Society*, 1(2), 125–151. <https://doi.org/10.1177/0891243287001002002>
52. Zhou, J.-N., Hofman, M. A., Gooren, L. J., & Swaab, D. F. (1995). A sex difference in the human brain and its relation to transsexuality. *Nature*, 378(6552), 68–70. <https://doi.org/10.1038/378068a0>
53. Zipdo. (2025). *Graffiti and mural statistics*. <https://zipdo.co/graffiti-statistics>
43. Scott, W. R. (2014). *Institutions and organizations: Ideas, interests, and identities (4th ed)*. SAGE Publications. <https://www.scirp.org/reference/referencespapers?referenceid=2451254>
44. Shaffer, D. R., & Kipp, K. (2010). *Developmental psychology: Childhood and adolescence (8th ed)*. Wadsworth Cengage Learning. https://elibrary.bsu.edu.az/files/books_163/N_44.pdf
45. Skinner, B. F. (1953). *Science and human behavior*. Macmillan. <https://www.bfskinner.org/newtestsite/wp-content/uploads/2014/02>
46. Susanto, P., Rahman, F., & Irawan, D. (2017). *Environmental design through mural art*. SAGE Open. <https://doi.org/10.1177/2158244017734685>
47. Tabatabaei Yeganeh, R S., Mozaffar, F., Shafaei, M., Saleh Sedghpoor, B. (2022). The effect of children's gender on the outdoor design of kindergartens and preschools based on Islamic thought. *JRIA*, 10(2), 104-123. <https://doi.org/10.52547/jria.10.2.3> [in persian]

نحوه ارجاع به این مقاله:

سحر، تبریزی، تبریزی کاهو، غلامرضا و برقی، صمد. (۱۴۰۴). ادراک نشانه‌شناسی جنسیتی کودکان پیش‌دبستانی از دیوارنگاره‌ها و المان‌های شهری (مورد مطالعه: شهر مشهد). پژوهش‌های فضا و مکان در شهر، ۹(۳۶)، ۸۳-۱۰۱. <https://doi.org/10.22034/jspr.2025.2071088.1164>

DOI: <https://doi.org/10.22034/jspr.2025.2071088.1164>

URL: https://jspr.jdisf.ac.ir/article_731472.html?lang=en

Copyrights:

©2023 by the authors. Published by Journal of Urban Studies on Space and Place.

This article is an open-access article distributed under the terms and conditions

of the Creative Commons Attribution 4.0 International

(CC BY 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)).

